

Гэтай вёсачкі пад назвай Дукарка Ігуменскага павета Мінскай губерні даўно ўжо няма на геаграфічнай карце. Менавіта тут 8 сакавіка 1892 года пачаўся жыццёвы шлях старшыні Цэнтральнага выканаўчага камітэта БССР Аляксандра Рыгоравіча Чарвякова (што адпавядае сучаснай пасадзе прэзідэнта рэспублікі). Цяпер гэта вёска Дукора (з ёй злілася Дукарка, якая знаходзілася раней за 3 кіламетры ад Дукоры) Пухавіцкага раёна Мінскай вобласці.

Сям'я Чарвяковых жыла даволі бедна, але бацька ўмеў чытаць і пісаць, з малых гадоў вучыў грамаце сваіх дзяцей. У пошуках заробку Рыгор Чарвякоў часта пераязджаў з маёнтка ў маёнтка, з воласці ў воласць былога Ігуменскага павета. Нарэшце ён трапіў у Вільню і ўладкаваўся пісарам у ваенна-інжынерную дыстанцыю на чыгунцы. Перавёз туды і сям'ю.

Алесь Чарвякоў з малых гадоў жыў у горадзе, вучыўся спачатку ў царкоўна-прыходскай школе, а затым быў вучнем Віленскага гарадскога вучылішча.

У 1910 годзе 18-гадовы Аляксандр Чарвякоў вытрымаў экзамен на званне народнага настаўніка. Ён звярнуўся да інспектара Віленскай вучэбнай акругі, якому падпарадкоўваліся школы.

Біёграф Аляксандра Чарвякова Уладзімір Якутаў адзначаў, як яго накіроўвалі на працу настаўнікам:

“Інспектор подошёл к Александру:

— С кем имею честь?

— Александр Григорьевич Червяков. Окончил городское училище. Направлен к вам на службу.

Юноша достал свидетельство и паспорт и протянул их инспектору. Чиновник посмотрел документы, потом окинул взглядом учителя и спросил, нехотя, будто выдавливая из себя слова:

— Так, значит, вы белорус?

— Да, ваше благородие, — Александр заметил, как по лицу чиновника пробежала пренебрежительная улыбка.

— Хорошо, господин Червяков, сказал инспектор, усаживаясь в кресло. Вы пока подождите там, в коридоре...

Из кабинета вышел урядник.

— Зайдите, вас зовут, — произнёс он...

— Ну-с, господин учитель, — сказал инспектор, — вам повезло. В Троцком уезде есть вакансия в одной из приходских школ. Поедете туда, в Сумелижскую волость. Но позвольте полюбопытствовать: что вас заставило встать на стезю народного просвещения — призвание, душевный порыв или меркантильные интересы?

— Хочу, чтобы дети грамотными были. Душа болит, когда вижу дикость и невежество.

— Похвально, очень похвально. Служить просвещению России — высокая честь. Вам придётся иметь дело с детьми литовцев и поляков. Я надеюсь, что вы сумеете воспитать их в русском духе, Привить им любовь и уважение к православному веру, законам нашей империи и престолу. Буду рад видеть в вашем лице верного слугу царя и отечества...

Червякову не терпелось скорее попасть в школу, и он в тот же день выехал в Троки” (Якутов В.Д., А.Г.Червяков. Страницы биографии. М.Н., 1978. С.16—17).

У школе яго сустрэлі хоць і крыху насцярожана, але прыветліва. Аляксандр хутка пазнаёміўся са многімі сялянамі і даведаўся ад іх пра гісторыю вёскі. За кароткі час ён абышоў і аб'ехаў Троцкія павет. У ім жылі літоўцы, палякі, рускія, беларусы, яўрэі, татары. Царскія сатрапы раздувалі нацыянальную варожасць, на-траўлівалі людзей адно на аднаго.

Аднойчы ў час гутаркі з валасным прыставам Аляксандр сказаў:

“І чаго людзям трэба? Жылі б мірна, дружна, а то сварача з-за дробязей”.

І пачуў у адказ:

“Малады вы яшчэ, гаспадзін настаўнік. Чым больш яны сварача паміж сабой, тым нам спакайней...”

Заняткі прыйшлося весці ў чатырох групах у дзве змены. У адным класе сядзелі хлопцы, розныя па ўзросце. У трэцім класе можна было сустрэць і дзесяцігадовага, і пятнаццацігадовага хлопца. Вучні часта прпускалі ўрокі: у аднаго абутак прадзіраўся, другога бацька на работу паслаў, трэцяга прымусілі няньчыць малышоў.

Ад настаўніка — да прэзідэнта

8 сакавіка — 125 гадоў з дня нараджэння старшыні ЦВК БССР А.Р.Чарвякова

Але галоўная цяжкасць была не ў гэтым. У першы дзень знаёмства высветлілася, што яны амаль не ведаюць рускай мовы. Аляксандр Рыгоравіч вёў урок і па тварах дзяцей — абыякавых, каменна напружаных — бачыў, што тыя яго не разумеюць. А сам ён слаба ведаў і польскую, і літоўскую мову.

Царская праграма патрабавала весці навучанне толькі на рускай мове. Але малады настаўнік Аляксандр Чарвякоў пасля доўгага роздуму вырашыў:

“Чорт з ёй, з міністэрскай праграмай. Я буду вучыць дзяцей на іх роднай мове — толькі так яны змогуць добра засвоіць урокі”.

Аляксандр Рыгоравіч пачаў вывучаць літоўскую і польскую мовы. Ён сустрэўся з сялянамі, уважліва слухаў польскую і літоўскую гаворку. Ды і школа яму многа давала. Па яго заданні хлопчыкі рабілі сваімі рукамі няхітрыя наглядныя дапаможнікі і на ўроках расказвалі, як яны называюцца па-польску, па літоўску, а Аляксандр Рыгоравіч называў прадметы па-руску. Так папаўняўся слоўнік і вучняў, і настаўніка, які стаў сваім, паважаным чалавекам у вёсцы.

Праз некалькі месяцаў Чарвякоў мог ужо многае тлумачыць на літоўскай і польскай мовах, а школьнікі вывучылі нямала рускіх слоў.

Асабліва любілі бацькі яго вучняў беларускія песні ў выкананні настаўніка, якіх Аляксандр Рыгоравіч ведаў многа.

Праз шмат гадоў малодшы брат Аляксандра Рыгоравіча Аркадзь, які вучыўся ў гэтай школе, успамінаў:

“Да сённяшняга дня ў мяне засталася ў памяці, як Аляксандр праводзіў з намі заняткі. Гэта былі яскравыя і запамінальныя гадзіны ў нашым жыцці. Памятаю, як на гадавыя экзамены нас вазілі ў Сумялішкі, дзе, акрамя нашай школы, удзельнічалі і вучні іншых школ воласці. З ведамі і пісьменнасцю вучняў нашай школы іншыя не маглі параўнацца”.

Сяброўскія адносіны Аляксандра Рыгоравіча з мясцовым насельніцтвам, яго прагрэсіўныя погляды выклікалі незадавальненне мясцовых улад, станавога прыстава і чыноўнікаў Віленскай вучэбнай акругі. Яны выжылі настаўніка. Восенню 1912 года Чарвякову прыйшлося развітацца са школай.

Неўзабаве ў 1913 годзе ён паступіў у Віленскі настаўніцкі інстытут. Пазней у аўтабіяграфіі А.Р.Чарвякоў пісаў:

“В институте впервые стал разбираться в сложности и многообразии жизни и в её противоречиях. В институте изучал богословские науки и в то же время основные положения теории Дарвина. В институте впервые вплотную познакомился

с основами социалистических идей. Приобщение в институте к сознательной общественной деятельности натолкнуло также на некоторое понимание различия между оттенками газет и желание добиться во что бы то ни стало истины...”

Да моманту сканчэння інстытута яго педагагічны савет характарызаваў А.Р.Чарвякова такім чынам:

“Способный и толковый, но увлекается чтением сомнительных газет”.

У 1915 годзе 23-гадовы Аляксандр Рыгоравіч скончыў Віленскі настаўніцкі інстытут і некаторы час даваў прыватныя ўрокі.

Хутка — у самы разгар Першай сусветнай вайны — А.Чарвякова прызвалі на службу ў царскую армію. Па шчаслівай выпадковасці не адправілі на фронт, а пакінулі служыць радавым 77-га пяхотнага запаснога палка. Як адукаванага чалавека і добрага салдата яго накіравалі ў Аляксандраўскае ваеннае вучылішча. Летам 1916 года ў чыне прапаршчыка Аляк-

26—28 мая 1926 года газета “Савецкая Беларусь” апублікавала артыкул старшыні ЦВК БССР А.Р.Чарвякова “У паездцы па Аршаншчыне”. У ім былі такія радкі:

“Аршаншчына пастаралася паказаць мне і прыехаўшым у Оршу т.Адамовічу (старшыні СНК БССР — Э.І.), Баліцкаму (наркаму асветы БССР — Э.І.), Янку Купалу свае дасягненні ў развіцці беларускай культуры. Мы чулі добры хор студэнтаў рабфака, які добра выконваў беларускія песні. Чулі вершы маладнякоўцаў, прычым некаторыя вельмі ўдалыя як па змесце, так і па форме, добра выкананыя два акты п'есы “Чырвоныя кветкі Беларусі”.

На гэтым жа вечары мы бачылі групу рабочай і вучнёўскай моладзі, якая паказала нам свае дасягненні ў фізкультуры...

Трэба шанаваць мову. Так, у свой час трэба было дасканала знаць расійскую, польскую, нямецкую і іншыя мовы. Трэба знаць і беларускую. Ніякіх вольнасцей. Трэба школе беларускай паставіць працу так, каб вучань усюды чуў і практычна вывучаў добрую, чыстую беларускую мову. Трэба ў школах-камунах, дзіцячых беларускіх дамах і г.д. падбіраць склад настаўнікаў, кіраўнікоў, кухарак, швачак і іншых такіх, якія б таксама добра гаварылі па-беларуску. На лекцыях беларускай мовы трэба, каб сам настаўнік сачыў за сабой і за вучнямі, выпраўляючы мову, даючы патрэбныя веды вучням. Ніякай вольнасці. Інакш будзе блытаніна, інакш нашы дзеці не будуць ведаць ніякай мовы. А “чёткость” у вывучэнні беларускай мовы пачаць магчыма, пачаўшы вучы-

З поўным тэкстам дакумента можна азнаёміцца ў бібліятэцы

Эмануіл ЮФЕ,
прафесар БДПУ,
доктар гістарычных навук.